MARTINA PLIESTIĆ i GORANKA BLAGUS BARTOLEC

Kad anastezija i anelgetik ne pomažu: Muke po samoglasnicima u nekim nazivima[1]

Izgovor nekih riječi, osobito ako su dio određene struke i ako su stranoga podrijetla, nije uvijek jednostavan te se pri njihovoj govorenoj ili pisanoj upotrebi katkad griješi tako što se pojedini glasovi izostavljaju ili dodaju ili se pravilan glas zamjenjuje pogrešnim. Pogrešno se, najčešće radi lakšega izgovora, izostavljaju ili dodaju suglasnici u pojedinim nazivima, npr. izostavlja se suglasnik *n*, pa se piše ili izgovara *delikvent* umjesto *delinkvent*, *transplatacija* umjesto *transplantacija*; izostavlja se suglasnik *d*, pa se piše ili izgovara *rengen* umjesto *rendgen*; izostavlja se suglasnik *k*, pa se piše ili izgovara *eshumirati* umjesto *ekshumirati*; izostavlja se suglasnik *s*, pa se piše ili izgovara *ekcentrik* umjesto *ekscentrik* ili se nepotrebno dodaje suglasnik *k*, pa se piše ili izgovara *bakcil* umjesto pravilnoga lika *bacil* i slično. Osim izostavljanja ili dodavanja suglasnika u praksi se bilježi i pogrešna upotreba samoglasnika.

Dva su glavna razloga za takve pogreške. Prvo, riječ je najčešće o stručnim nazivima, sa značenjski neproničnim sastavnicama, koji ne pripadaju općemu leksiku, pa govornici nisu sigurni u njihov pravilan lik. Drugo, mnogi su nazivi stranoga, najčešće latinskoga ili grčkoga podrijetla, zbog čega sadržavaju suglasničke ili samoglasničke skupine koje su u hrvatskome jeziku teže izgovorive ili nisu uobičajene. Stoga ih govornici nesvjesno prilagođavaju vlastitu izgovoru, slijedeći određene obrasce pojednostavnjivanja izgovora kao što su asimilacija ili izjednačavanje glasova, disimilacija ili razjednačavanje glasova, epenteza ili dodavanje glasova, sinkopa ili umetanje glasova te analogija. Takvi oblici nisu rijetki u javnome medijskom prostoru, što pokazuju i potvrde iz korpusa, pa su u praksi potvrđeni i ovakvi primjeri: Otišli ste na pregled u *polukliniku*. Liječnik vam *je prepisao anelgetike*, ali ih u *apateci* nisu imali. Trebali ste i na analizu krvi, ali je *labaratorij* bio zatvoren. Na koncu ste odlučili odustati i u prehranu uvesti više zdravih *namjernica*.

Kako bi se izbjegle takve pogreške, u nastavku se prema vrsti nepravilnosti donose primjeri nekih naziva u kojima se često pogrešno upotrebljavaju pojedini samoglasnici s opisom njihovih značenja i podrijetla.

[1] Ovaj je rad napisan na istraživačkome projektu *Višerječni izrazi u hrvatskome jeziku: leksikološki, računalnolingvistički i glotodidaktički pristup* (MWE-Cro) (IP-2022-10-7697), koji financira Hrvatska zaklada za znanost, te na projektu *Baza višerječnih izraza hrvatskoga jezika* (VIBA), koji financira Europska unija – NextGenerationEU, a u okviru kojega su za iznesene stavove i mišljenja odgovorne samo autorice te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta HRZZ-a, Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Asimilacija samoglasnika

U nekim se nazivima stranoga podrijetla pogrešno provodi asimilacija, odnosno izjednačavanje jednoga samoglasnika s drugim iz susjednoga sloga, pa se u praksi umjesto pravilnih likova *anestezija*, *gramofon*, *hemoroidi*, *inženjer/inženjerka*, *laboratorij* upotrebljavaju i nepravilni likovi *anastezija*, *gramafon*, *hemeroidi*, *inžinjer/inžinjerka* i *labaratorij*.

anastezija > *anestezija*

Medicinski naziv *anestezija* potječe od grčke riječi *ἀναισθησία* (*anaisthēsía*) 'neosjetljivost'. *Anestezija* je naziv za postupak izazivanja privremenoga stanja oslabljene svijesti ili gubitka svijesti i osjeta bola s pomoću kemijskih sredstava tijekom medicinskoga zahvata. U hrvatskome se u drugome slogu bilježi samoglasnik *e* prema grčkome izgovoru te izgovoru u drugim europskim jezicima (npr. fr. *anesthésie*, njem. *Anästhesie*), pa ga ne treba zamjenjivati samoglasnikom *a* i služiti se pogrešnim likom *anastezija*, koji se uz pravilan lik *anestezija* čuje u govoru.

gramafon > *gramofon*

Danas glazbu i druge zvučne zapise slušamo na digitalnim medijima, pa je gramofon znatno rjeđe u upotrebi, što je možda jedan od razloga zbog kojega se u praksi uz pravilan lik *gramofon* pojavljuje i pogrešan lik *gramafon*. *Gramofon* je u hrvatskome jeziku prilagođenica nastala prema engleskoj riječi *gramophone* složenoj od grčkih sastavnica *γράμμα* (gramma) 'slovo, zapis' i *φωνή* (phonḗ) 'glas'. Riječ je o eponimu izvedenu od imena proizvođača fonografskih uređaja *Gramophone Company Limited* te se prema izvornome engleskom liku i u hrvatskome nazivu *gramofon* čuva samoglasnik *o* u drugome slogu, dok lik *gramafon* ne pripada standardnomu jeziku.

hemeroidi > *hemoroidi*

Za proširenje vena u obliku čvorića na kraju debeloga crijeva u govoru se umjesto pravilnoga naziva *hemoroid* čuje pogrešan izgovor *hemeroid* sa samoglasnikom *e* u drugome slogu iako etimologija upućuje na grčku riječ *αἱμόρροος* (haimórrhoos), u kojoj je prva sastavnica prefiksoid *hemo-*, koji znači 'krv'. Drugi dio naziva dolazi od grčkoga glagola *ῥέω* (rhéō) 'teći'. Samoglasnik *o* u drugome slogu čuva se i u hrvatskoj prilagođenici *hemoroid/hemoroidi*, a lik *hemeroid* ne pripada standardnomu jeziku.

inžinjer/inžinjerka > *inženjer/inženjerka*

Asimilacijom su uz pravilne standardnojezične likove *inženjer* i *inženjerka* 'diplomirani stručnjak / diplomirana stručnjakinja u tehničkome ili prirodoslovnome području' u hrvatskome jeziku nastali i nestandardni likovi *inžinjer* i *inžinjerka* sa samoglasnikom

i u drugome slogu. Hrvatski su nazivi *inženjer* i *inženjerka* prilagođenice francuske riječi *ingénieur* sa samoglasnikom *é* [e] u drugome slogu, koji se prenosi i u hrvatske standardnojezične likove.

labaratorij > *laboratorij*

Naziv *laboratorij* 'prostor opremljen za znanstvene pokuse, medicinska istraživanja i sl.' također je riječ koja se u hrvatskome uz pravilan zapis i izgovor katkad i pogrešno upotrebljava kao *labaratorij*. *Laboratorij* je posuđenica preuzeta iz njemačkoga, a dolazi od latinske riječi *laboratorium* 'radionica', odnosno glagola *laborare* 'raditi', u kojima se čuva korijen *labor* 'rad'. Latinski se korijen sa samoglasnikom *o* u drugome slogu čuva i u hrvatskome nazivu *laboratorij* i njegovim izvedenicama *laborant*, *laborantica* i *laboratorijski*, te *o* ne treba zamjenjivati samoglasnikom *a*, odnosno *laboratorij* nestandardnojezičnim likom *labaratorij*.

Asimilaciji pogrešno podliježu i neki drugi nazivi, pa se u govoru upotrebljavaju *abaceda* umjesto pravilnoga lika *abeceda* 'popis latiničnih slova određenim redom, koji je nastao prema nazivima prvih triju slova *a*, *be*, *ce*', *tenesice* umjesto pravilnoga lika *tenisice* 'sportska obuća', koji je izveden prema imenici *tenis* preuzetoj iz engleskoga jezika, *vegeterijanac* umjesto pravilnoga *vegetarijanac* 'osoba čija se prehrana temelji na hrani biljnoga podrijetla', koji je izvedenica prema posuđenici *vegetacija* 'biljni svijet, ukupnost biljnih organizama' nastaloj od latinskoga *vegetatio* 'rast, bujanje biljaka' te *apateka* umjesto pravilnoga *apoteka* 'ljekarna', koja je posuđenica iz grčkoga i dolazi od riječi *ἀποθήκη* (*apothḗkē*) u značenju 'sprema, žitnica', o čemu je u *Hrvatskome jeziku* pisala i Dubravka Ivšić u članku *Kako smo došli iz apoteke u butik i butigu?*

Disimilacija samoglasnika

Disimilacija je postupak suprotan asimilaciji, pri kojemu se provodi razjednačavanje dvaju jednakih samoglasnika. U pojedinim se nazivima stranoga podrijetla u hrvatskome jeziku pogrešno razjednačuje samoglasnik koji je jednak samoglasniku u susjednome slogu, pa se u praksi umjesto pravilnih likova *analgetik*, *aperitiv* ili *beneficij* upotrebljavaju nepravilni likovi *anelgetik*, *aperativ* ili *benificij*.

anelgetik > *analgetik*

U farmaciji i medicini *analgetik* označava lijek za ublažavanje ili otklanjanje bolova. Uz pravilan lik *analgetik* taj se naziv upotrebljava i nepravilno, kao *anelgetik*, sa samoglasnikom *e* umjesto *a* u drugome slogu. Imenica *analgetik* u hrvatski je jezik posuđena iz njemačkoga jezika, a izvorno je izvedena od grčke riječi *ἀνάλγητος* (*analgetos*) 'bez boli, neosjetljiv', koja je tvorena prefiksom *ἀν-* (*an-*) 'bez, ne' i imenicom

ἄλγος (*álgos*) ‘bol’. Izvorna osnova *analg-*, sa samoglasnikom *a* u drugome slogu, čuva se i u hrvatskome liku *analgetik* i u nazivu *analgezija* ‘neosjetljivost na bol’, dok *anelgetik* ne pripada standardnomu jeziku.

aperativ > *aperitiv*

Imenica *aperitiv* ‘alkoholni napitak koji se pije prije jela za poticanje teka’ hrvatska je prilagođenica francuske riječi *apéritif*, koja potječe od latinske riječi *aperitivus* u značenju ‘ono što otvara’. I u latinskome te u francuskome kao jeziku posredniku, ali i u drugim jezicima (njem. *Aperitif*, engl. *aperitif*, tal. i šp. *aperitivo*), pa tako i u hrvatskome, čuva se latinska tvorbena osnova *aperi-* (prema *aperire* ‘otvoriti’) te je u standardnome jeziku nepravilno samoglasnik *i* u trećemu slogu zamjenjivati samoglasnikom *a* i izgovarati *aperativ*.

benificij, *benificiran* > *beneficij*, *beneficiran*

Nije rijetkost čuti da netko ima određene *benificije* ili da ima *benificirani* radni staž. Iako i tako razumijemo da netko ima određene povlastice ili prednosti ili da ima pravo na povlašteni, tj. skraćeni, radni staž, likovi *benificij* i *benificirani* nisu pravilni jer je u drugome slogu samoglasnik *i* umjesto samoglasnika *e*. Umjesto tih likova pravilno je reći *imati određene beneficije* ili *imati beneficirani radni staž*, a u podlozi je tih riječi latinska riječ *beneficium* ‘dobročinstvo, dobrota’ složena od priloga *bene* ‘dobro’, sa samoglasnikom *e* u drugome slogu, i imeničke izvedenice *ficium* ‘djelo’ prema glagolu *facere* ‘činiti’. Treba još istaknuti da je uz *beneficij* u upotrebi proširen i lik *beneficija* u ženskome rodu, no u hrvatskome standardnom jeziku u postupku prilagodbe latinski se završetak *-um* izostavlja te se prema načelu sustavnosti, na temelju kojega su pravilne riječi *kriterij*, *privilegij*, *simpozij* itd., prednost daje liku u muškome rodu *beneficij*.

Epenteza ili dodavanje samoglasnika

Kao u riječi *bakcil*, u kojoj se pogrešno dodaje suglasnik *k*, pogrešno se katkad u neke strane riječi zbog lakšega izgovora ili nepravilne analogije dodaju i samoglasnici. Kao primjer odstupanja koje se temelji na epentezi ili dodavanju samoglasnika ovdje upućujemo na nepravilan izgovor imenice *helidrom*.

heliodrom > *helidrom*

Imenica *helidrom* ‘mjesto za slijetanje i uzlijetanje helikoptera’ u praksi se često pogrešno upotrebljava kao *heliodrom* s umetnutim samoglasnikom *o* između sastavnica *heli-* i *-drom*, vjerojatno prema analogiji s imenicom *aerodrom*, kojoj je prva sastavnica latinski prefiksoid *aero-* ‘zrak’ i prema analogiji s riječima koje počinju prefiksoidom *helio-* (npr. *heliocentričan*) nastalim prema grčkoj riječi *ἥλιος* (hḗlios) ‘Sunce/sunce’. U riječi *helidrom*,

kao i u imenici *helikopter*, prva sastavnica *heli-* prilagođena je grčka riječ *ἕλιξ* ‘zavoj’ te je ne treba miješati s prefiksoidom *helio-* i dodavati samoglasnik *o*. Drugi dio riječi, *-drom*, potječe od grčkoga *δρόμος* (*dromos*) u značenju ‘trčanje, trkalište, trkaća staza’.

Pogrešna upotreba prefiksa, prefiksoida ili osnove

U nekim se stranim, ali i hrvatskim riječima bilježi pogrešan samoglasnik kao posljedica nepravilne upotrebe prefiksa ili prefiksoida odnosno pogrešne motivacije s osnovnom riječju.

poluklinika > *poliklinika*

Uz pravilan naziv *poliklinika* ‘medicinska ustanova s većim brojem specijalističkih ambulanti’ u praksi se često upotrebljava i pogrešan lik *poluklinika*. Premda je razlika u samo jednome samoglasniku, riječ je o miješanju dvaju prefiksoida, *poli-* i *polu-*, koji imaju različita značenja. Izvorno, naziv *poliklinika* grčkoga je podrijetla, a u hrvatski je jezik ušao preko njemačkoga jezika prilagodbom njemačke imenice *Poliklinik*. Iako bi se prema tvorbenim sastavnicama *poli-* i *klinika* ‘specijalna bolnica’ moglo zaključiti da je naziv tvoren grčkim prefiksoidom *πολυ-* (*poli-*) u značenju ‘mnogo, puno’, koji je, primjerice, sastavnica riječi *poliglot* ‘onaj koji govori mnogo jezika’ ili *politeizam* ‘vjerovanje u više bogova, mnogoboštvo’, etimološka tumačenja upućuju na to da je, kao i u riječi *policija*, riječ o grčkome prefiksoidu *πόλις-* (*polis-* ‘grad, gradski’ te je *poliklinika* u izvornome značenju označavala gradsku bolnicu. Hrvatski prefiksod *polu-*, koji se nalazi u nepravilnome liku *poluklinika*, označava ono što nije cijelo, čega ima samo dijelom. Stoga je naziv *poluklinika* nepravilan i ne treba ga upotrebljavati u značenju naziva *poliklinika*.

namjernica > *namirnica*

Imenica *namirnica* u značenju ‘ono što se proizvodi za prehranu, prehrambeni proizvod’ katkad se bilježi pogrešno napisana u liku *namjernica*. Imenica *namirnica* povezana je s glagolom *namiriti*, s osnovom *namir-*, koji znači ‘osigurati sve što je komu potrebno, zadovoljiti čije potrebe’. Imenica *namjernica* nije povezana s glagolom *namiriti*, nego je tvorbeno vezana uz imenicu *namjera* ‘zamisao o kakvu djelovanju’ i glagol *namjeriti se* ‘naići na koga, susresti se s kime’, te je pogrešno upotrebljavati je u značenju imenice *namirnica*. *Namjernica* je u hrvatskome jeziku ženski mocijski parnjak imenice *namjernik*, a označava ženu koja se zatekla ili našla na kakvu mjestu, npr. najčešće u izrazu *putnica namjernica*. Zamjena samoglasnika *i* skupinom *je* vjerojatno je uvjetovana pogrešnim tumačenjem da je upotreba samoglasnika *i* u liku *namirnica* dijalektna, odnosno mjesno obilježena, a da je *je* u liku *namjernica* oznaka pravilnoga odraza jata.

prepisati lijek > *propisati lijek*

Pogrešna upotreba prefiksa nalazi se kod glagola *prepisati*, koji se u govoru često nepravilno upotrebljava u značenju ‘odrediti primjenu ili upotrebu kakva lijeka’. Glagol *prepisati* s prefiksom *pre-* znači ‘ponovno napisati, doslovno prenijeti kakav tekst onako kako je gdje već napisan’, a u navedenu značenju, kad se određuje primjena lijeka, umjesto glagola *prepisati* pravilno je upotrijebiti glagol *propisati*, s prefiksom *pro-* kojim se označava da je postignut cilj radnje označene osnovnim glagolom.

U hrvatskome jeziku ima i drugih riječi stranoga podrijetla koje se pogrešno izgovaraju i zbog sinkope, odnosno nepravilnoga ispadanja samoglasnika u sredini riječi, pa je npr. uz pravilan izgovor riječi *original* ‘izvornik’, *originalan* ‘izvorni’ te *materijal* ‘gradivo, građa’ u praksi često potvrđen i nepravilan izgovor bez samoglasnika *i* i *e*, *orginal*, *orginalan*, *matrijal*, što ne pripada standardnojezičnoj upotrebi.

Iako se, osobito u nazivima stranoga podrijetla, katkad čini da je svejedno koji će se samoglasnik izgovoriti ili napisati jer će se u razgovornoj ili dijalektnoj upotrebi i s promijenjenim samoglasnikom razumjeti njihovo značenje, hrvatski standardni jezik kao sustav ima svoja pravila preuzimanja i prilagodbe stranih riječi, pa tako i samoglasnika koji su ili dio izvorne riječi u jeziku iz kojega je neka riječ preuzeta u hrvatski jezik ili su preuzeti prema izgovoru u jeziku posredniku preko kojega je neka riječ ušla u hrvatski. Takve riječi jednostavno trebamo naučiti pravilno upotrebljavati ili, nismo li sigurni kako se zapisuju ili izgovaraju, to možemo provjeriti u rječniku, pravopisu ili kojemu drugom jezičnom priručniku. U tablici koja slijedi donose se primjeri nepravilne i pravilne upotrebe riječi o kojima je bilo govora u ovome tekstu.

NE	DA
an**a**stezija *Nakon opće **anastezije** otvara se prsni koš rezom paralelnim s grudnom kosti.*	an**e**stezija *Zahvat se obavlja u lokalnoj **anesteziji** i potpuno je bezbolan.*
an**e**lgetik *Kod tenzijske glavobolje pomoći će **anelgetici**, aspirin, ibuprofen ili neki drugi lijek protiv bolova.*	an**a**lgetik *U liječenju akutnog napadaja tenzijske glavobolje primjenjuju se **analgetici**.*
aper**a**tiv *Među **aperativima** istaknimo specifične domaće rakije obogaćene aromatičnim biljem.*	aper**i**tiv *Osoblje će vas prije jela poslužiti domaćim **aperitivom** od pjenušavog vina s voćem.*

NE	DA
ap**a**teka *I, eto, zanimljivo je da jedan farmaceut(kinja) od svih proizvoda na policama ipak bira prirodan pripravak kakvog ni nema u svojoj **apateci**.*	ap**o**teka *U medicini se primjenjuje u obliku pripravaka koji se izrađuju samo u **apoteci** ili u industriji lijekova.*
ben**i**ficij, ben**i**ficiran(i) *Možda se ukine i doprinos za ozljede i bolesti na radu (s obzirom da za uplaćeno poslodavci ne bi imali nikakve **benificije**).* *Ostaje i pitanje još 40-tak tisuća zaposlenika s **benificiranim** radnim stažem.*	ben**e**ficij, ben**e**ficiran(i) *Korisnici socijalnih prestacija u skandinavskim zemljama uživaju u velikim socijalnim **benecijima**.* *Osiguranicima koji imaju **beneficirani** staž dobna granica za starosnu mirovinu smanjuje se.*
gram**a**fon *Svaki predmet ima svoju priču. Ponekad je to ogrlica nečije bake, **gramafon** koji je netko prodao jer je morao.*	gram**o**fon *Godišnje se proda nekoliko milijuna gramofonskih ploča, a **gramofoni** se ponovo proizvode.*
hel**io**drom *Na krovu bi se trebao naći i **heliodrom**, što bi bio prvi slučaj tako opremljene zgrade u Hrvatskoj.*	hel**i**drom *Taj **helidrom** proglašen je jednim od dva najsigurnija **helidroma** u zemlji.*
hem**e**roidi ***Hemeroidi** su vrlo raširena bolest, podjednako nastaju u odraslih i u djece.*	hem**o**roidi ***Hemoroidi** su posljedica povišenog tlaka u venama uzrokovanog dugim stajanjem ili sjedenjem.*
inž**i**njer/inž**i**njerka *Testiranje je bilo veoma pozitivno i zanimljivo iskustvo, a **inžinjeri** i osoblje Sveučilišta su me impresionirali.* *Tijekom rada položila je stručni i državni ispit, te stekla naziv: ovlaštena **inžinjerka** šumarstva.*	inž**e**njer/inž**e**njerka *Glavni nadzorni inženjer i nadzorni **inženjer** utvrđuju uočena oštećenja i određuju postupak njihova otklanjanja.* *Diplomirana je **inženjerka** kemijske tehnologije te doktorica tehničkih znanosti.*

NE	DA
lab**a**ratorij *Proizvodnja rezervnih dijelova bazira se na detaljnoj analizi mehaničkih i kemijskih značajki materijala provjerenih od strane vanjskih **labaratorija.***	lab**o**ratorij ***Laboratorij** je ovlašten kao službeni **laboratorij** za obavljanje određenih analiza u vodi za piće rješenjem Ministarstva poljoprivrede.*
nam**j**ernica *Paketi će sadržavati neke od najpotrebnijih **namjernica** za kućanstvo, te osnovne higijenske stvari.*	nam**i**rnica *Idealna **namirnica** bogata je hranjivim tvarima, a istovremeno je niskokalorična.*
pol**u**klinika *Toplo preporučujem **polukliniku** Smile. Ljubazni, brzi, profesionalni i jednostavno bez imalo straha se prepuštate u njihove ruke.*	pol**i**klinika *Temelj je djelatnosti **Poliklinike** zdravstvena zaštita žena tijekom cijelog života.*
pr**e**pisati *Antibiotici i kortikosteroidi liječe upalu pa će vam ih doktor možda **prepisati**.*	pr**o**pisati *Ako je osip tamnocrven, nepravilnih rubova i s točkicama oko njih, otiđite k liječniku koji će vam **propisati** lijek.*